श्रीमद् भागवत का यह सार
भगवद् भक्ति ही आधार

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब

UG-11.12- द्वितीय सोपान

स्व धाम प्रस्थान को देखो हो रहे श्री कृष्ण तैयार।
उद्धृत किए उद्धव समक्ष अद्भुत अनमोल उद्गार।।

नारायणं(न्) नमस्कृत्य, नरं(ञ्) चैव नरोत्तमम्।
देवीं(म्) सरस्वतीं(म्) व्यासं(न्), ततो जयमुदीरयेत्॥

nārāyaṇaṃ(n) namaskṛtya, naraṃ(ñ)caiva narottamam

devīṃ(m) sarasvatīṃ(m) vyāsaṃ(n), tato jayamudīrayet

नामसङ्कीर्तनं(म्) यस्य, सर्वपापप्रणाशनम्।
प्रणामो दुःखशमनस्, तं(न्) नमामि हरिं(म्) परम्॥

nāmasaṅkīrtanaṃ(m) yasya, sarvapāpapraṇāśanam

praṇāmo duḥkhaśamanas, taṃ(n) namāmi hariṃ(m) param

श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

एकादशः स्कन्धः

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः ॥

ŚrīmadBhāgawatamahāpurāṇam

Ekādaśḥ skandhaḥ

.. Atha dvādaśo'dhyāyaḥ ..

श्रीभगवानुवाच

न रोधयति मां(म्) योगो, न सां(ङ्)ख्यं(न्) धर्म एव च ।
न स्वाध्यायस्तपस्त्यागो, नेष्टापूर्तं(न्) न दक्षिणा ॥ 1॥

śrībhagavānuvāca

na rodhayati māṃ(m) yogo, na sāṃ(ṅ)khyaṃ(n) dharma eva ca .

na svādhyāyastapastyāgo, neṣṭāpūrtaṃ(n) na dakṣiṇā .. 1..

svādhyā+ yastapas+ tyāgo

व्रतानि यज्ञश्छान्दां(व्)सि, तीर्थानि नियमा यमाः ।

यथावरुन्धे सत्सं(ङ्)गः(स्), सर्वसं(ङ्)गापहो हि माम् ॥ 2॥

vratāni yajñāśchāndāṃ(v)si, tīrthāni niyamā yamāḥ .

yathāvarundhe satsaṃ(ṅ)gaḥ(s), sarvasaṃ(ṅ)gāpaho hi mām .. 2..

yajñaś+ chāndāṃ(v)si, yathā+ varundhe, sarva+ saṃ(ṅ)gāpaho

सत्सं(ङ्)गेन हि दैतेया, यातुधाना मृगाः(ख्) खगाः ।

गन्धर्वाप्सरसो नागाः(स्), सिद्धाश्चारणगुह्यकाः ॥ 3॥

satsaṃ(ṅ)gena hi daiteyā, yātudhānā mṛgāḥ(kh) khagāḥ .

gandharvāpsaraso nāgāḥ(s), siddhāścāraṇaguhyakāḥ .. 3..

gandharvāp+ saraso, siddhāś+ cāraṇa+ guhyakāḥ

विद्याधरा मनुष्येषु , वैश्याः(श्) शूद्राः(स्) स्त्रियोऽन्त्यजाः ।

रजस्तमः(फ्) प्रकृतयस्- तस्मिं(व्)स्तस्मिन् युगेऽनघ ॥ 4॥

vidyādharā manuṣyeṣu, vaiśyāḥ(ś) śūdrāḥ(s) striyo'ntyajāḥ .

rajastamaḥ(ph) prakṛtayas- tasmiṃ(v)stasmin yuge'nagha .. 4..

striyo'n+ tyajāḥ, tasmiṃ(v)s+ tasmin

बहवो मत्पदं(म्) प्राप्तास्- त्वाष्ट्रकायाधवादयः ।

वृषपर्वा बलिर्बाणो, मयश्चाथ विभीषणः ॥ 5॥

bahavo matpadaṃ(m) prāptās- tvāṣṭrakāyādhavādayaḥ .

vṛṣaparvā balirbāṇo, mayaścātha vibhīṣaṇaḥ .. 5..

tvāṣṭra+ kāyā+ dhavādayaḥ

सुग्रीवो हनुमानृक्षो, गजो गृध्रो वणिक्पथः ।
व्याधः(ख्) कुब्जा व्रजे गोप्यो, यज्ञपत्न्यस्तथापरे ॥ 6॥

sugrīvo hanumānṛkṣo, gajo gṛdhro vaṇikpathaḥ .
vyādhaḥ(kh) kubjā vraje gopyo, yajñapatnyastathāpare .. 6..

yajña+ patnyas+ tathāpare

ते नाधीतश्रुतिगणा, नोपासितमहत्तमाः ।
अव्रतातप्ततपसः(स्), सत्सं(ङ्)गान्मामुपागताः ॥ 7॥

te nādhītaśrutigaṇā, nopāsitamahattamāḥ .
avratā'taptatapasaḥ(s), satsaṃ(ṅ)gānmāmupāgatāḥ .. 7..

nādhī+ taśrutigaṇā, nopā+ sita+ mahattamāḥ,

avratā'+ tapta+ tapasaḥ(s), satsaṃ(ṅ)gān+ māmupā+ gatāḥ

केवलेन हि भावेन, गोप्यो गावो नगा मृगाः ।
येऽन्ये मूढधियो नागाः(स्), सिद्धा मामीयुरञ्जसा ॥ 8॥

kevalena hi bhāvena, gopyo gāvo nagā mṛgāḥ .
ye'nye mūḍhadhiyo nāgāḥ(s), siddhā māmīyurañjasā .. 8..

māmī+ yurañjasā

यं(न्) न योगेन सां(ङ्)ख्येन, दानव्रततपोऽध्वरैः ।
व्याख्यास्वाध्यायसं(न्)न्यासैः(फ्), प्राप्नुयाद् यत्नवानपि ॥ 9॥

yaṃ(n) na yogena sāṃ(ṅ)khyena, dānavratatapo'dhvaraiḥ .
vyākhyāsvādhyāyasaṃ(n)nyāsaiḥ(ph), prāpnuyād yatnavānapi .. 9..

vyākhyās+ vādhyāya+ saṃ(n)nyāsaiḥ(ph)

रामेण सार्धं(म्) मथुरां(म्) प्रणीते,
श्वाफल्किना मय्यनुरक्तचित्ताः ।
विगाढभावेन न मे वियोग-

तीव्राधयोऽन्यं(न्) ददृशुः(स्) सुखाय ॥ 10॥

rāmeṇa sārdhaṃ(m) mathurāṃ(m) praṇīte

śvāphalkinā mayyanuraktacittāḥ .

vigāḍhabhāvena na me viyoga-

tīvrādhayo'nyaṃ(n) dadṛśuḥ(s) sukhāya .. 10..

śvā+ phalkinā, mayyanu+ raktacittāḥ, tīvrā+ dhayo'nyaṃ(n)

तास्ताः(ह्) क्षपाः(फ्) प्रेष्ठतमेन नीता,

मयैव वृन्दावनगोचरेण ।

क्षणार्धवत्ताः(फ्) पुनरं(ङ्)ग तासां(म्),

हीना मया कल्पसमा बभूवुः ॥ 11॥

tāstāḥ(h) kṣapāḥ(ph) preṣṭhatamena nītā

mayaiva vṛndāvanagocareṇa .

kṣaṇārdhavattāḥ(ph) punaraṃ(ṅ)ga tāsāṃ(m)

hīnā mayā kalpasamā babhūvuḥ .. 11..

vṛndā+ vana+ gocareṇa, kṣaṇārdha+ vattāḥ(ph)

ता नाविदन् मय्यनुषं(ङ्)गबद्ध-

धियः(स्) स्वमात्मानमदस्तथेदम् ।

यथा समाधौ मुनयोऽब्धितोये,

नद्यः(फ्) प्रविष्टा इव नामरूपे ॥ 12॥

tā nāvidan mayyanuṣaṃ(ṅ)gabaddha-

dhiyaḥ(s) svamātmānamadastathedam .

yathā samādhau munayo'bdhitoye

nadyaḥ(ph) praviṣṭā iva nāmarūpe .. 12..

mayya+ nuṣaṃ(ṅ)ga+ baddha,

svamātmā+ namadas+ tathedam, munayo'b+ dhitoye

मत्कामा रमणं(ञ्) जार- मस्वरूपविदोऽबलाः ।

ब्रह्म मां(म्) परमं(म्) प्रापुः(स्), सं(ङ्)गाच्छतसहस्रशः ॥ 13॥

matkāmā ramaṇaṃ(ñ) jāra- masvarūpavido'balāḥ .

brahma māṃ(m) paramaṃ(m) prāpuḥ(s), saṃ(ṅ)gācchatasahasraśaḥ .. 13..

masvarūpa+ vido'balāḥ,

saṃ(ṅ)gācchata+ sahasraśaḥ

तस्मात्त्वमुद्धवोत्सृज्य, चोदनां(म्) प्रतिचोदनाम् ।

प्रवृत्तं(ञ्) च निवृत्तं(ञ्) च, श्रोतव्यं(म्) श्रुतमेव च ॥ 14॥

tasmāttvamuddhavotsṛjya, codanāṃ(m) praticodanām .

pravṛttaṃ(ñ) ca nivṛttaṃ(ñ) ca, śrotavyaṃ(m) śrutameva ca .. 14..

tasmāt+ tvamud+ dhavot+ sṛjya

मामेकमेव शरण- मात्मानं(म्) सर्वदेहिनाम् ।

याहि सर्वात्मभावेन, मया स्या ह्यकुतोभयः ॥ 15॥

māmekameva śaraṇa- mātmānaṃ(m) sarvadehinām .

yāhi sarvātmabhāvena, mayā syā hyakutobhayaḥ .. 15..

sarvāt+ mabhāvena

उद्धव उवाच

संशयः(श्) शृण्वतो वाचं(न्), तव योगेश्वरेश्वर ।

न निवर्तत आत्मस्थो, येन भ्राम्यति मे मनः ॥ 16॥

uddhava uvāca

saṃśayaḥ(ś) śṛṇvato vācaṃ(n), tava yogeśvareśvara .

na nivartata ātmastho, yena bhrāmyati me manaḥ .. 16..

श्रीभगवानुवाच

स एष जीवो विवरप्रसूतिः(फ्),

प्राणेन घोषेण गुहां(म्) प्रविष्टः ।

मनोमयं(म्) सूक्ष्ममुपेत्य रूपं(म्),

मात्रा स्वरो वर्ण इति स्थविष्ठः ॥ 17॥

śrībhagavānuvāca

sa eṣa jīvo vivaraprasūtiḥ(ph),

prāṇena ghoṣeṇa guhāṃ(m) praviṣṭaḥ .

manomayaṃ(m) sūkṣmamupetya rūpaṃ(m)

mātrā svaro varṇa iti sthaviṣṭhaḥ .. 17..

viva+raprasūtiḥ(ph), sūkṣ+ mamupetya

यथानलः(ख्) खेऽनिलबन्धुरूष्मा,

बलेन दारुण्यधिमथ्यमानः ।

अणुः(फ्) प्रजातो हविषा समिध्यते,

तथैव मे व्यक्तिरियं(म्) हि वाणी ॥ 18॥

yathānalaḥ(kh) khe'nilabandhurūṣmā

balena dāruṇyadhimathyamānaḥ .

aṇuḥ(ph) prajāto haviṣā samidhyate

tathaiva me vyaktiriyaṃ(m) hi vāṇī .. 18..

khe'+ nilabandhu+ rūṣmā, dāruṇ+ yadhimath+ yamānaḥ

एवं(ङ्) गदिः(ख्) कर्म गतिर्विसर्गो,

घ्राणो रसो दृक् स्पर्शः(श्) श्रुतिश्च ।

सङ्कल्पविज्ञानमथाभिमानः(स्),

सूत्रं(म्) रजः(स्)सत्त्वतमोविकारः ॥ 19॥

evaṃ(ṅ) gadiḥ(kh) karma gatirvisargo

ghrāṇo raso dṛk sparśaḥ(ś) śrutiśca .

saṅkalpavijñānamathābhimānaḥ(s)

sūtraṃ(m) rajaḥ(s)sattvatamovikāraḥ .. 19..

gatir+ visargo, saṅkalpa+ vijñāna+ mathābhimānaḥ(s),

rajaḥ(s)sattva+ tamo+ vikāraḥ

अयं(म्) हि जीवस्त्रिवृदब्जयोनि-

रव्यक्त एको वयसा स आद्यः ।

विश्लिष्टशक्तिर्बहुधेव भाति,

बीजानि योनिं(म्) प्रतिपद्य यद्वत् ॥ 20॥

ayaṃ(m) hi jīvastrivṛdabjayoni-

ravyakta eko vayasā sa ādyaḥ .

viśliṣṭaśaktirbahudheva bhāti

bījāni yoniṃ(m) pratipadya yadvat .. 20..

jīvas+ trivṛdab+ jayoni, viśliṣṭa+ śaktir+ bahudheva

यस्मिन्निदं(म्) प्रोतमशेषमोतं(म्),

पटो यथा तन्तुवितानसं(व्)स्थः ।

य एष सं(व्)सारतरुः(फ्) पुराणः(ख्),

कर्मात्मकः(फ्) पुष्पफले प्रसूते ॥ 21॥

yasminnidaṃ(m) protamaśeṣamotaṃ(m)

paṭo yathā tantuvitānasaṃ(v)sthaḥ .

ya eṣa saṃ(v)sārataruḥ(ph) purāṇaḥ(kh)

karmātmakaḥ(ph) puṣpaphale prasūte .. 21..

prota+ maśeṣa+ motaṃ(m), tantu+ vitāna+ saṃ(v)sthaḥ

द्वे अस्य बीजे शतमूलस्त्रिनालः(फ्),
पं(ञ्)चस्कन्धः(फ्) पं(ञ्)चरसप्रसूतिः ।
दशैकशाखो द्विसुपर्णनीडस्-
त्रिवल्कलो द्विफलोऽर्कं(म्) प्रविष्टः ॥ 22॥

dve asya bīje śatamūlastrinālaḥ(ph)
paṃ(ñ)caskandhaḥ(ph) paṃ(ñ)carasaprasūtiḥ .
daśaikaśākho dvisuparṇanīḍas-
trivalkalo dviphalo'rkaṃ(m) praviṣṭaḥ .. 22..

śatamūlas+ trinālaḥ(ph),
paṃ(ñ)carasa+ prasūtiḥ, dvisuparṇa+ nīḍas

अदन्ति चैकं(म्) फलमस्य गृध्रा,
ग्रामेचरा एकमरण्यवासाः ।
हं(व्)सा य एकं(म्) बहुरूपमिज्यैर्-
मायामयं(म्) वेद स वेद वेदम् ॥ 23॥

adanti caikaṃ(m) phalamasya gṛdhrā
grāmecarā ekamaraṇyavāsāḥ .
haṃ(v)sā ya ekaṃ(m) bahurūpamijyair-
māyāmayaṃ(m) veda sa veda vedam .. 23..

eka+ maraṇya+ vāsāḥ,
bahurū+ pamijyair

एवं(ङ्) गुरूपासनयैकभक्त्या,
विद्याकुठारेण शितेन धीरः।
विवृश्च्य जीवाशयमप्रमत्तः(स्),
सम्पद्य चात्मानमथ त्यजास्त्रम् ॥ 24॥

evaṃ(ṅ) gurūpāsanayaikabhaktyā

vidyākuṭhāreṇa śitena dhīraḥ

vivṛścya jīvāśayamapramattaḥ(s)

sampadya cātmānamatha tyajāstram .. 24..

gurūpā+ sanayai+ kabhaktyā,

jīvā+ śayama+ pramattaḥ(s), cātmā+ namatha

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां

संहितायामेकादशस्कन्धे द्वादशोऽध्यायः ॥

iti śrīmadbhāgavate mahāpurāṇe pāramahaṃsyāṃ

saṃhitāyāṃekādaśaskandhe dvādaśo'dhyāyaḥ .. 12..

ॐ पूर्णमदः(फ्) पूर्णमिदं(म्) पूर्णात्पूर्णमुदच्यते

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते।।

ॐ शान्तिः(श्) शान्तिः(श्) शान्तिः।।

Om Pūrṇamadah(ph) Pūrṇamidaṃ(m) PūrṇātPūrṇamudacyate|

Pūrṇasya Pūrṇamādāya Pūrṇamevāvashiṣyate ||

Om Shāntih(ś) Shāntih(ś) Shāntih ||